

טו, טז

והור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמורי עד הנה

צריך ביאור: מדוע נזכר האמורי דוקא, והלא מדובר בהבטחת ארץ כנען כולה, הכוללת עשר (או לפחות שבע) אומות.

(המפרשים מסבירים שציין את ה"אמורי" בגלל גבורתו המיוחדת, ככתוב עליו (עמוס ב, ט) "אשר כגובה ארזים גבהו", וכן משום שהי' אברהם יושב באלוני ממרא האמורי (לעיל יד, יג). אבל שני הפירושים אינם מתאימים לפשוטו של מקרא, שכן (א) עדיין לא למדנו אודות גבורתו המיוחדת של האמורי, (ב) היות שמדובר בהבטחת כל הארץ, הי' לו לומר "הכנעני", שהוא שם כללי).

והביאור:

על "כי לא שלם עון האמורי" מפרש רש"י "להיות משתלח מארצו עד אותו זמן". ויש לומר שלרש"י פירוש הדברים הוא כפשטות הלשון, שב"אותו זמן" נשלם רק עון האמורי (ולא של שאר האומות), ורק הוא "משתלח (באותו זמן) מארצו", ומה שאין כן שאר האומות שנשתלחו מארצם רק לאחר זמן.

וכמפורש בכתוב שסיחון מלך האמורי, שהי' בעבר הירדן, נכבש קודם כל האומות על ידי משה רבינו, בעוד ששאר האומות נכבשו לאחר מכן על ידי יהושע.

(ואף שאמנם ב"שובו הנה" (לארץ כנען) כלולה כניסת ישראל לכל הארץ - הרי שלגבי שילוח האומות מן הארץ ("להיות משתלח מארצו") נשלם רק עון האמורי).

טו, יח

ביום ההוא כרת ה' את אנרם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת

אין רש"י צריך לפרש כיצד ניתן לכרות ברית עם אברהם שתחייב אף את זרעו אחריו, שכן מובן בפשטות שלגבי הקב"ה אין כל הגבלה, וכידו לצוות גם את הדורות הבאים. גם יש לומר, שהקב"ה כרת ברית עם אברהם על כך שישמור את הבטחתו "להוריש לבניו את הארץ" (רש"י פסוק י').

לזרעך נתתי: אמירתו של הקב"ה כאלו היא עשוי.

במדרש רבה נאמר "מאמרו של הקב"ה מעשה", והיינו, שבברית בין הבתרים כבר הי' "מעשה" הנתונה, ואז נקנה כל ארץ ישראל לאברהם ולזרעו אחריו.

ואילו רש"י מדייק "כאילו היא עשוי", היינו שאמירת הקב"ה לא פעלה "מעשה" הנתינה בפועל, שארץ ישראל תשתייך כבר לבני ישראל, ואין זה אלא "כאילו היא עשוי" (שגם על זה מתאים הלשון "נתתי" בלשון עבר).

וטעמו ונימוקו עמו:

אוצר החכמה

נתינה רגילה, אין בה אלא שינוי רשות בלבד, אך אין בה משום שינוי בעצם מהותו של הדבר הניתן. אבל נתינת הארץ לישראל על ידי הקב"ה, כורא העולם ומנהיגו, היתה בצורה כזו שנשתנה עצם מהותה - היא נהייתה לארץ ישראל ומאז אינה יכולה להשתייך שוב לאומה אחרת (ראה בביאור לרש"י בראשית א, א). ושינוי זה התבצע דוקא בשעת נתינת הארץ בפועל, היינו בעת כיבוש הארץ בפועל.

וראה בביאור לפרשת חיי שרה כג, ד.

טז, ג

ותקח שרי אשת אברם את הנר המצרית שפחתה מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען ותתן אתה לאברם אישה לו לאשה

לשבת אברם וגו': מגיד שאין ישיבת חו"ל לארץ עולה מן המניין, לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שיצא לארץ ישראל.

רש"י אינו מפרש שאין ישיבת חוץ לארץ עולה מן המניין מצד מעלת ארץ ישראל, וכן לא פירש "דלמא משום עון חוץ לארץ הם עקורים" (כפי שכתב בפירושו לש"ס - יבמות סד, א ד"ה מקץ).

וטעמו ונימוקו: על פי פשוטו של מקרא לא מצינו שכבר בזמן האבות היתה ארץ ישראל מובדלת בקדושתה משאר הארצות (ראה בביאור לרש"י תולדות כו, ב. ויגש מו, ג).

ויש להביא סמוכין לכך ממקומות נוספים ברש"י:

להלן יז, ח: "לאחוזת עולם, ושם אהי' לכם לאלקים, אבל (בר ישראל) הדר בחוץ לארץ כמי שאין לו אלוקה" - כתב כן רק לגבי התקופה שלאחרי הכניסה לארץ, ולא לגבי האבות עצמם.

ויצא לא, ג: "שוב אל ארץ אבותיך ואהי' עמך, אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך" - ולא כתב שהסיבה היא היותו בחוץ לארץ (והוא על דרך פירושו לעיל (לך יג, יח) "כל זמן שהרשע עמו כו", שמדובר שם בעת שהותו בארץ).